

Tekenen in de Tijd 150

5-11 juni 2022

Met vakantie op Schiermonnikoog vierde Erik Borgman Pinksteren met de trappisten en karmelieten die daar wonen. Hij las over de geestkracht van zwarte vrouwen die er in de Verenigde Staten ondanks grote tegenwerking in slaagden religieuzen te worden. Een Pinkstergetuigenis.

Sinds afgelopen vrijdag zijn wij voor een kleine twee weken op Schiermonnikoog. De Pinksterliturgie vierden wij in de kapel van het nieuwe trappistenklooster op het eiland, dat bekend geworden is van de televisie (zie: <https://kloosterschiermonnikoog.nl>). Hein Blommestijn, lid van een kleine community van karmelieten die ook op het eiland woont (zie: <https://admontem.org>), ging voor. In zijn preek benadrukte hij dat wij door de Heilige Geest worden opgenomen in de zending van God naar en ten behoeve van de wereld. Als Jezus tegen zijn leerlingen zegt: 'Zoals de Vader mij gezonden heeft, zo zend Ik u' (Johannes 20,21), geeft Hij ons niet een taak. Hij herschept ons door zijn adem: 'Nadat Hij dit gezegd had, blies Hij over hen en zei: Ontvang de Heilige Geest' (vers 22). Door de verandering die dit met zich meebrengt, zijn wij onderdeel van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde waar gerechtigheid woont, zoals God die vanaf de schepping voor ogen heeft.

Dit sloot aan bij het boek waarin ik tijdens de reis hierheen was begonnen en dat ik met Pinksteren uitlas. *Subversive Habits* van de Amerikaanse historica Shannen Dee Williams beschrijft de strijd van zwarte vrouwen om zuster of non te kunnen worden in de Verenigde Staten, met alle rechten en plichten die daarbij horen. Ook in de Verenigde Staten zelf wordt vaak gedacht dat alle zwarten protestant zijn en is nauwelijks bekend dat er al heel lang zwarte katholieken zijn op Amerikaanse bodem. Dat er echter vanaf het begin van de negentiende eeuw ook zwarte zusters zijn, werd zelfs lang niet geloofd. Toen de zwarte religieuze Mary Antonia Ebo (1924-2017) tijdens de door Martin Luther King georganiseerde protestmars van 10 maart 1965 in Selma, Alabama de menigte toesprak, dachten velen dat zij een zwarte vrouw was die zich als non had verkleed. Dat er ook zwarte zusters zouden zijn, was voor velen letterlijk onvoorstelbaar. *Subversive Habits* maakt duidelijk dat hierin hun grote belang lag. Door er simpelweg te zijn en door het habijt van hun orde in het openbaar te dragen, getuigden deze zwarte vrouwen van hun aanwezigheid als volwaardige leden van de kerk. Anders dan vaak gedacht wordt, komt de katholieke kerk in de Verenigde Staten dus niet eenzijdig voort uit de katholieke immigranten die vanuit Europa naar de Verenigde Staten kwamen.

Shannen Dee Williams plaatst de geschiedenis van zwarte religieuzen in de context van wat zij de lange vrijheidsstrijd van Afro-Amerikanen noemt. Zij legt bloot hoezeer raciale vooroordelen en structureel racisme geworteld waren in de Amerikaanse Rooms-Katholieke Kerk. De mythe was lang dat katholieken grotendeels gevrijwaard bleven van medeplichtigheid aan de slavernijgeschiedenis, maar er waren katholieke families die slaven hielden, er waren religieuze gemeenschappen die slaven hielden en er waren tot en met de jaren zestig van de vorige eeuw allerlei formele en informele restricties voor zwarte vrouwen om lid te worden van een gemeenschap van religieuzen. De vrouwen die het uiteindelijk wel lukte, kregen binnen de kloosters te maken met pestering en uitdrukkingen van minachting – ze werden uitgescholden en hun medezusters weigerden voorzieningen of zelfs de ruimte met hen te delen –, wantrouwen en onbegrip.

Zwarte vrouwen die na de Tweede Wereldoorlog intraden, begonnen vanaf het einde van de jaren zestig van de vorige eeuw in te zien dat er gepoogd was hen van hun eigen cultuur te beroven – en dat zij dat hadden laten gebeuren. Toen zij in 1989 op uitnodiging de Amerikaanse bisschoppenconferentie toesprak, begon de op dat moment nationaal bekende zwarte zuster Thea Bowman (1939-1990) met het zingen van de spiritual *Sometimes I Feel Like a Motherless Child* ('Soms voel ik mij als een kind zonder moeder'). Hiermee presenteerde zij zowel haar zwarte erfgoed als de gevoelens van eenzaamheid en de blijken van miskenning die haar tijdens haar religieuze leven ten deel waren gevallen. En dat van de kant van een kerk die zich graag presenteert als moeder en waarin oversten van vrouwengemeenschappen vaak met 'moeder' worden aangesproken. Tegelijkertijd getuigde Bowman:

Wat betekent het om zwart en katholiek te zijn? ... Ik breng mezelf mee, mijn zwarte ik, alles wat ik ben ... Ik breng mijn hele geschiedenis mee, mijn traditie, mijn ervaring, mijn cultuur, mijn Afro-Amerikaanse zang en dans en gebaar en beweging en onderwijs en prediking en heelwording en verantwoordelijkheid als gave aan de kerk.

Subversive Habits laat zien dat de geschiedenis van Thea Bowman (voor wie het heiligverklaringsproces inmiddels is ingezet; zie <https://www.sistertheabowman.com>) er een is onder velen. Velen hebben haar pijn gedeeld, velen getuigden van een met haar vergelijkbare toewijding.

Thea Bowman presenteerde de zwarte katholieke zusters als schaamteloos zwart, authentiek katholiek en vooral: buitengewoon trouw. Omdat zij zich geroepen wisten te leven volgens de geloften van armoede, gehoorzaamheid en kuisheid, zetten zij zichzelf zonder reserve in voor een kerk en een cultuur waarvan zij ten volle deel konden zijn. Waar dat onmogelijk bleek, zochten zij een weg vooruit. Niet alleen voor zichzelf, maar voor de zwarte gemeenschap die zij hoopten te dienen door hen te onderwijzen, ze hun waardigheid te doen inzien en ze te laten delen in het beste wat de cultuur en de kerk te bieden hadden. Dat dit met vallen en opstaan ging, dat ze daarbij fouten maakten en dat ze dingen over hun kant hadden laten gaan waarvan zij later vonden dat zij dat niet hadden mogen doen, niet hadden moeten accepteren, is wat mij betreft niet verbazend. Verbazend, om niet te zeggen verbijsterend vind ik de kracht die het hen mogelijk maakte vol te houden.

Hiermee zijn we terug bij Pinksteren en bij de Heilige Geest. Dankzij de Geest wisten deze vrouwen dat zij kinderen van God waren en geroepen te leven in navolging van Jezus, hoe hardnekkig er ook geprobeerd werd ze van het tegendeel te overtuigen. Dankzij de Geest wisten zij zich gezonden om mee te bouwen aan een cultuur en een kerk waarin dit als vanzelfsprekend gold. Dankzij de Geest wisten zij de vaak enorme offers te brengen die dit vroeg. Als de kerk geloofwaardigheid heeft in een tijd van *back lives matter*, dan is het dankzij de Geest die hen bezielde.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus

Shannen Dee Williams, *Subversive Habits: Black Catholic Nuns in the Long African American Freedom Struggle*, Durham/London: Duke University Press 2022.